

ЗА ДЕРЖАВНІСТЬ

МАТЕРІАЛИ ДО ІСТОРІЇ ВІЙСЬКА УКРАЇНСЬКОГО

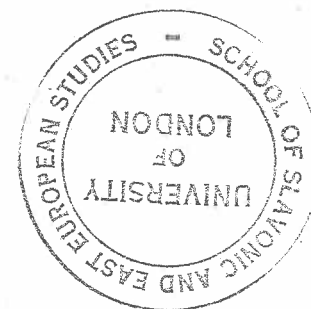
ЗБІРНИК 4

ВИДАЄ УКРАЇНСЬКЕ ВОЄННО-ІСТОРИЧНЕ ТОВАРИСТВО
КАЛІШ — 1934

POUR L'INDÉPENDANCE

MATÉRIAUX POUR SERVIR L'HISTOIRE
DE L'ARMÉE UKRAINIENNE

RECUEIL 4

PUBLIÉ PAR LA SOCIÉTÉ UKRAINIENNE D'HISTOIRE MILITAIRE
KALISZ — 1934

Редагує Колегія.

Відвічальний редактор

Полковник Михайло Садовський.

ЗМІСТ — TABLE DES MATIÈRES:

	<i>Стор.</i>
М. Омелянович-Павленко, генерал-поручник: — Зимовий Похід (докінчення)	9
О. Переяславський, сотник: — Лоїв. Бій Української Кінної Армії під м. Лоевом 31 липня 1649 р. в команді Наказного Гетьмана України Михайла Кричевського	73
В. Савченко, генерального штабу полковник: — Український рух у російських частинах у 1917 та 1918 р.р.	145
Олександр Вишнівський, полковник: — Вапнярка (зі спогадів командира Синього полку)	161
Др Б. Крупницький: — Пилип Орлик на Правобережній Україні в 1711 р.	172
Ол. Удовиченко, генерального штабу генерал-хорунжий: — Форсування Дністра під Геродницею	190
П. Шандрук, генерал-хорунжий: — Українська Армія в боротьбі з Московщиною	201
Д-р М. Галин, генерал-хорунжий: — Спостереження й враження військового лікаря з часів Великої війни й революції	237
Сторінка виправлень:	
Осип Думин, сотник: — до „Січові Стрільці в боротьбі за державність“ ген. М. Безручка в ч. ч. 2 і 3 „За Державність“	267
А. Кмета, полковник: — до „Січові Стрільці в боротьбі за державність“ ген. М. Безручка (докінчення) в ч. 3 „За Державність“	270

М. Omélianovitch-Pavlenko, général de division: — La Campagne d'hiver (fin)	9
О. Pereïaslavsky, capitaine: — Loïv. Bataille, livrée le 31 juillet 1649 près de la ville de Loïv par le corps de cavalerie ukrainien sous le commandement de l'hetman Michel Krytchevsky	73

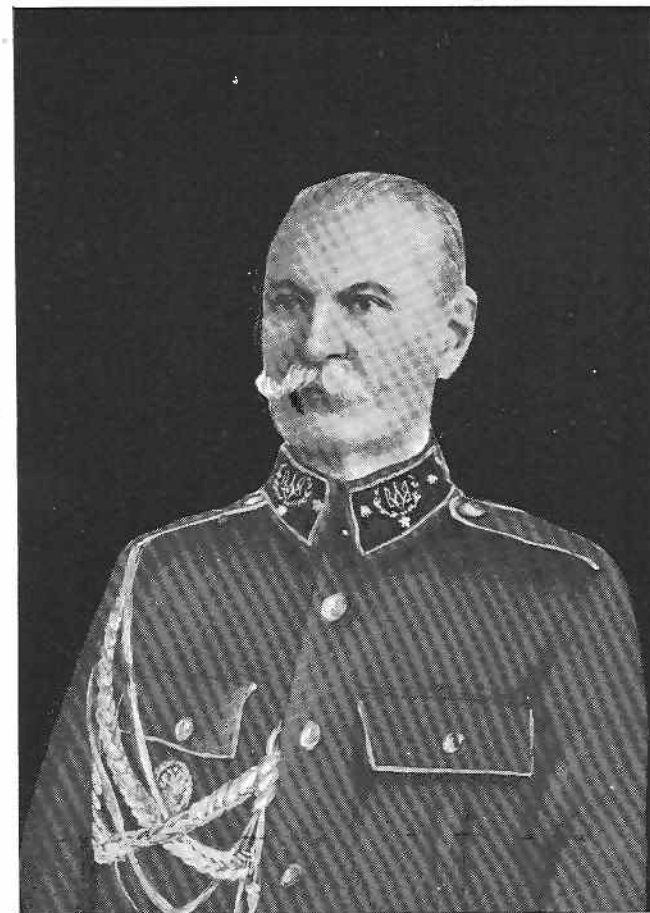
V. Savtchenko, colonel de l'état-major: — Le mouvement national ukrainien dans l'armée russe en 1917 et 1918	145
O. Vychnivsky, colonel: — Vapniarka (souvenirs du commandant du régiment Bleu).	161
Dr. B. Kroupnitsky: — Philippe Orlik en l'Ukraine en 1711	172
O. Oudovitchenko, général de brigade de l'état-major: — Le passage du Dniestre sous Horodnitsa.	190
P. Chandroucq, général de brigade: — La lutte de l'Armée Ukrainienne contre la Moscovie.	201
Dr. M. Haline, général de brigade: — Observations et impressions d'un médecin militaire pendant la grande guerre et la révolution.	237

Quelques mises à point.

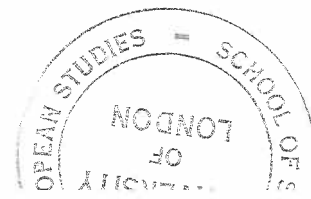
Ossipe Doumine, capitaine: — Au sujet de l'article du général M. Bezroutchko „Les chasseurs de la Sitch et leur lutte pour l'indépendance“ dans les №№ 2 et 3 de „Pour l'Indépendance“	267
A. Kmeta, colonel: — Au sujet de l'article du général M. Bezroutchko „Les chasseurs de la Sitch et leur lutte pour l'indépendance“ (fin) dans le № 3 de „Pour l'Indépendance“	270

Оздоби та ілюстрації до цього збірника виконали:

- Малюнки для окладинки — арт.-мал. проф. Петро Холодний.
 Схеми до „Зимового Походу“ — підполк. Микола Стечишин.
 Схеми до „Лоева“ — хор. М. Фурман-Шаубе.
 Схему до „Пилип Орлик на Правобережній Україні в 1711 р.“ — інж. О. Симянців.
 Схеми до „Українська армія в боротьбі з Московщиною“ — ген. П. Шандрук.
 Складав — складач Генрих Кутнер.
 Коректу правив — підполковник Микола Харитоненко.

Генеральн. штабу генерал-полковник **Олекса Галкин**.
 Начальник Головного Штабу. Начальник Головної
 Мобілізаційно-Персональної Управи Військового Мі-
 ністерства. Віце-Міністр Військових Справ. Військовий
 Міністр. Член Вищої Військової Ради.

Генерал-поручник **Михайло Омелянович-Павленко**.
Командир 11-ої пішої дивізії. Отаман Катеринославського Кошу Вільного Козацтва. Командуючий Української Галицької Армії. Командир Запорозького Корпусу. Командуючий Армії Української Народньої Республіки.
Військовий Міністр.

М. ОМЕЛЯНОВИЧ-ПАВЛЕНКО

Генерал-поручник.

ЗИМОВИЙ ПОХІД.

(6.XII. 1919 — 6.V. 1920 р. р.).

ЧАСТЬ IV.

I.

Марш армії в районі Ананьїв — Балта — ст. Любашівка в цілях встановлення ситуації на прорив через відділи Червоної Армії.

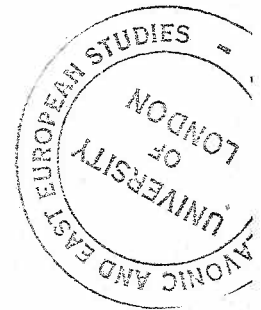
Район, що в ньому розвинулися квітневі чини Української Армії, обмежувався на сході середнім Бугом, на заході — Дністром; з півночі лінією: Ямпіль—Брацлав (обидва включно), а на півдні—Дубосари—Ананьїв—Ольвіопіль (всі включно), тобто до нього входили: південна половина Поділля й північно-західня частина Херсонщини (повіти: Тирашпільський, Ананьївський, Ольвіопільський), що разом складало простір біля 200 верстов з півночі на південь і 75 верстов із заходу на схід.

Залізницею Жмеринка — Одеса майбутня площа наших чинів поділялася на дві нерівні частини (східню й західню), при чому кожна мала свої властивості.

Місцевість, взагалі, пагориста, на захід від залізниці стає сильно гористою; до того ще глибокі балки, що тягнуться головним чином зі сходу на захід, густо прорізують усю західню частину цього району. З цих причин західня частина для маневрування війська була дуже незручна. Крім того, в цілому окресленому районі переважає глинуватий ґрунт. Однак, у місцевостях, що прилягають до Бугу, а особливо в районі Ольгополя й Ананьєва, ґрунт—піскуватий.

В частині від Ямполя до Тирашполя Дністер, особливо на весні, досить широкий і бистрий, і його вважаємо за серйозну водну перешкоду, що вимагає при форсуванні спеціальних військово-технічних засобів.

Крім численних струмків, що вються по всій цій території в усіх напрямках, район прорізують до десятка значних Дністрових допливів. Ці річки у весняну пору були теж значними перешкодами для рухів армії.

Опис району ми закінчимо вказівкою, що, крім смуги понад Дністром, південна частина району має більше лісів, а щодалі на північ — лісів менше.

Шляхи: крім головної залізничної лінії Жмеринка — Одеса, що про неї ми вже згадували, східню частину району зі сходу на захід прорізують три залізничні лінії, а саме: вузькоколійна — Вапнярка — Христинівка, Попелюхи — Гайворон і ширококолійна — Бірзула — Балта — Ольвіопіль. Перша й остання лінія обслуговували московський фронт і були під пильною охороною червоних бронепотягів.

На обгородувані ґрунтові шляхи район був бідний. Крім єдиної шосе, що тягнулася вздовж Дністра, були лише окремі відтинки їх.

На загал, цей район був досить підхожий, ба, навіть, зручний для маневрування невеликих відділів партизанського характеру, але й дуже важкий для руху відділів із гарматами та обозними валками.

Настрій населення на Херсонщині та на Поділлі до москалів був виразно ворожий. Саме перед нашим прибуттям, на початку квітня, в усьому районі було неспокойно — то тут, то там вибухали повстання.

* * *

18 квітня вся Українська Армія була вже на правому березі Бугу (схема 12). Дане кінному Запорозькому полкові оперативне завдання було виконане: залізничний міст біля Василювої (20 верстов на південь у напрямку на Одесу) полк спалив. Через те, а також у наслідок того, що ми пошкодили залізничний міст через Буг, можна було сподіватися, що на цілій дільниці залізничний рух буде припинений щонайменше на три-чотири тижні.

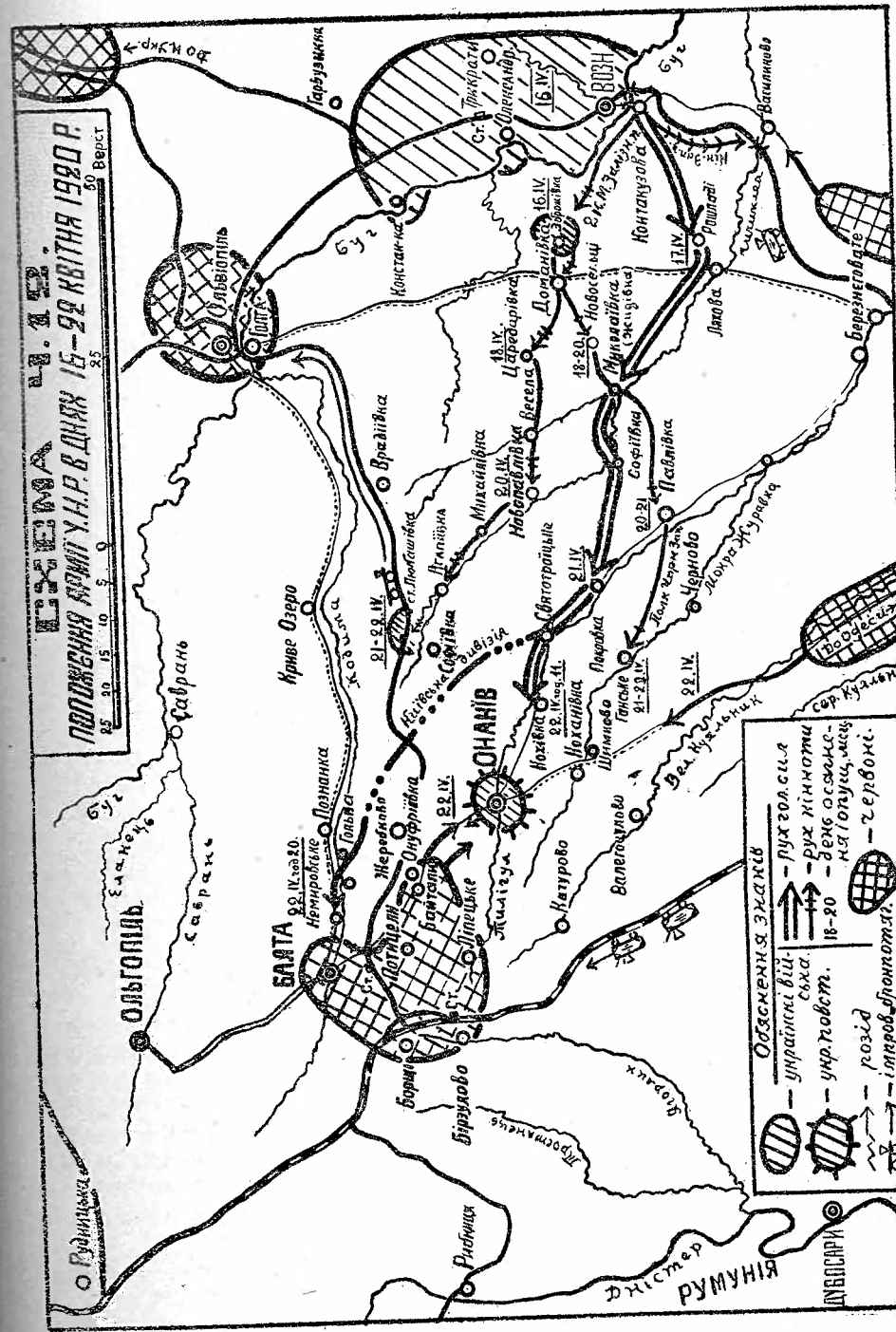
Тут командування довідалось, що в районі Ананьєва й Балти зривалися масові селянські розрухи. Ці міста були якраз у напрямку того району, де перебували в тому часі Українська Галицька Армія та частини полковника Удовиченка, а тому командування вирішило скерувати армію в район Ананьїв — Балта — Бірзула — ст. Любашівка (на схід від Бугу).

Від Вознесенського до Ананьєва по повітряній лінії буде до 100 верстов, а від Ананьєва до Балти — біля 40 верстов. Рейд Запорозької кінноти на Одесу не міг маскувати нашого руху на північ більше, як тиждень.

Взявши все сказане вище під увагу, командування рішає рушити в напрямку на Ананьїв. До с. Святотроїцького марш для армії був призначений спільний по осі: Кантакузенка й Миколаївка (18), Софіївка (20), Покровка (21), Святотроїцьке (22); в околиці с. Святотроїцького (25 верстов на південний схід від м. Ананьєва) дивізії мали вже одержати кожна своє власне бойове завдання, а саме:

Запорозька дивізія: 22 квітня — захопити Ананьїв і окремим кінним відділом зробити наскік на Бірзулу;

Київська дивізія: між 23 і 24 квітня — захопити місто Балту та залізничну станцію Балту;

Волинська дивізія та 3-й кінний полк: складаючи спільну армійську резервну групу, — посуватися за Запорожцями.

Додаткове завдання для Волинців: 21 квітня окремих відділом захопити ст. Любашівку (на залізничній лінії Балта—Голта), зімпровізувати бронепотяг і потім зробити випад на Голту;

Штаб армії — при Запорожцях.

Українська Армія, вже добре озброєна, морально зміцнена, дивилася з повною вірою в майбутнє й була, хоч невелика числом, але висока своєю якістю бойовою.

* * *

Похід війська по Забужжю в район Ананьєва відбувся легко й без жадних перешкод із боку ворога, але з часом наближення до Ананьєва ситуація ставала грізнішою. 20 квітня ми мали відомості, що під Ананьєвом ішли завзяті бої між повстанцями та що московські каральні відділи спалили п'ять великих сіл (називали Липецьке, Потицели, Байтали, Онуфрїївку та Селиванівку); щоби загрозити червоним стилу, Київську дивізію з визначеної осі маршру скеровано в район Балти, а решта армії продовжувала свій марш. 22 квітня, біля 11-ої години, колона Запорожців та 3-й кінний полк увійшли до села Кохівки (верстов 12 від Ананьєва) (схема ч. 12); по дорозі з міста тяглися численні фури з утікачами; плач жінок і дітей, прокльони старих справляли на колону гнітюче вражіння. „Поспішайте, бо наші відходять, москалі все чисто палять“ — чулося з возів та від селян, що натовпом вийшли назустріч нашим колонам.

У Марянівці від посланців отамана Пшонника я достав першу докладну орієнтовку: ворожий відділ наступав із Балти в приблизній силі до 600 багнетів та при численних кулеметах; гармат відділ не мав, кінноти — обмаль. Повстанців було сила — аж до 5,000, але вони були зле озброєні; дійсною силою повстанців був тільки Чорноморський партизанський полк (з Тиращполя — 150 чоловік піхоти при кулеметах і кінному дивізіоні до 90 шабель); Чорноморці були добре озброєні, але їм бракувало набоїв.

Червоні енергійно тиснули повстанців і вже були біля північно-західної околиці Ананьєва (передмістя Гардранбура).

Я вирішив: підтримати повстанців на фронті гарматним вогнем, а кінноту направити на ліве крило й ворожі тили, щоби відрізати їм шляхи на Балту.

Коло 14 години цього (22 квітня 1920 р.) дня в с. Великій Боярці (місцевість ця означена на схемі ч. 14) частини армії одержали від мене такого наказу, виданого безпосередньо командирам частин:

1) Полковникові Алмазову з одною батареєю обсадити позицію на північно-східній околиці міста й підсилити фронт повстанців та Чорноморського полку гарматним вогнем;

2) Полковникові Литвиненкові з кінною бригадою (3-й кінний і 2-й Запорозький полк) заатакувати ліве крило червоних, а по змозі і стилу;

3) Іншим частинам Запорожців стягнутися до західної частини с. Марянівки й ждати на мій приказ;

4) Штаб армії на західній околиці с. Марянівки *) командний пункт — висота 93,4.

З південного сходу до Ананьєва підходить велика й широка балка, і в ній тече річка Тилігул. По цій балці розсіпані села й хутори, що без перерви тягнуться з десятків верстов і потім поступово зливаються з передмістям. Річка Тилігул, що поділяє місто на дві частини, неглибока й має тверде дно; через неї декілька мостів і бродів. З північного сходу місцевість дуже гориста й має добрі обсерваційні пункти. На північ від міста місцевість має характер піднесеної високорівні.

Від вступу нашого війська у бій ефект був для обидвох сторін надзвичайний. Кілька влучних гарматних стрільб кінно-гірського дивізіону, а потім атака кінної бригади (використали криївки по балках) вирішили вислід бою, хоч наша кіннота все ж таки мала значні втрати від московського кулеметного вогню. **).

О 20-й годині: в самому місті Ананьєві, в повстанчому штабі я побачився з отаманом Пшонником, що був душею цілого повстання, та з його начальником штабу полковником генерального штабу Г-м. Після отаманового доповіді я зауважив повстанцям, що армія наша має своє спеціальне завдання та що по трьох днях вона обов'язково має залишити Ананьїв, а тому вони мусять мати це на увазі й бути до того готові.

О 22-й годині: військо групувалося на ночівлю так: (схема ч. 13).

В самому місті — штаб армії, штаб повстанчий, 3-й кінний полк, Чорноморський полк і повстанчий відділ; Запорожцям відведено східну частину міста — Задніпрянці, а Волинцям — північно-західню.

23 квітня ранок пройшов спокійно.

Опівдні: московський каральний відділ, приблизно в числі від 600 до 900 бойців при 4 гарматах та невеликих кінних відділах, повів наступ на Ананьїв з південно-східного напрямку на передмістя Благодатне (схема ч. 13). Бій розпочато в тому самому угрупованні, в якому військо було розміщене на ночівлю. Першу відсіч москалям дали Алмазівці й 3-й кінний полк, командир якого з власного почину перейшов до контр-наступу й тим на деякий час зв'язав ворогові активність; за цими першими відділами вступили до бою й Запорожці на нашому правому крилі. Командування вирішило прийняти бій на висотах, що на південний захід від міста Ананьєва (висота 102,02); Запорозька артилерія зайняла відкриту позицію за річкою Тилігулом, на спаді висоти 93,4.

Треба віддати належне москалям: вони атакували енергійно й уперто повторювали свої удари. З дозорного пункту полковника Алмазова (вис. 93,4) видно було простим оком, як вони, використовуючи вузькі балки, спускалися в долину річки Тилігулу й нама-

*) Див. схему ч. 14, де означено цю місцевість.

***) Першу атаку червоні навіть одбили.

